

א וְאֶתְגַּלִּי עֲלוּהִי יִקְרָא דִּינִי בְחִינּוֹי מְמַרָא (הוּא מְרַע א) מְפִיבָא דְמַהוּלְתָא בן יְתִיב תַּרְע מְשַׁקְנָא לְתַנְקָפָא דִּיּוֹמָא :

פירוש יונתן א מרע. פירוש חולה לשון שכיב מרע: בן מפיבא. פירוש כאב המילה, וכדאיא פרק השוכר את הפועלים (כ"ט טו) דיום שלישי למילתו היה, וכן הוא בפרקי ר' אליעזר (פ"ק טז):

בעל המורים

ליכנס כחם היום, אלא כחם צח עלי אור, והיינו בגן עדן כדכתיב (ישעיה ס"ט) והיה לך ה' לאור עולם. אבל איש בושת, פירוש שבא על הגוייה, שאין לך בושת גדול ממי שבא על הגוייה, כחום השמש יכנס לגיהנם דכתיב (מלאכי ג' ט) הנה יום בא בעזר כתנור (כ"ד פ"ח). חם היום. בנימטריא גיהנם: כחם היום. בנימטריא דם מילה: וירא אלו ה'. ס"ח אוה. מלמד שאוה לשכון באהלו של אברהם: וירא אלו. בנימטריא זה בכבוד מילה נגלה אליו (כ"ד פ"ח): וירא אלו ה' באלו. בנימטריא לבקר בחולה (כ"ט טו):

א וירא אלו. סמך נמולו (לעיל י"ז כה) אצל וירא אליו. מלמד שראה לו בשביל המילה לבקרו (כ"ט טו). ד"א נמולו אתו וסמך ליה והוא יושב פתח האהל כחם היום. וזה הוא שאמר חכמינו ז"ל (עירובין ט). שאברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח למי שנימול ליכנס שם, חרץ ממי שבא על הגוייה, שנמשכה ערלתו ואינו מכירו. ועל כן כחם ד' במסורת. פתח האהל כחם היום. כחם השמש (ש"א י"א ט). כחם צח עלי אור (ישעיה י"ח ד). ויבאו כחם היום אל בית איש בושת (ש"ב ד' ט). שאברהם היה יושב פתח האהל ואינו מניח למי שנימול

רשב"ם

א וירא אלו ה'. היסך, שנאלו אליו ששקה אנשים שהיו מלאכים. שנהרטה מקומות כשנראה המלאך, קורוהו גלשון שכינה, כדכתיב (שמות כ"ג ט) כי שמי נקרט, עלומו כמותו. וכן וירא אליו מלאך ה' בלבוש אש מתוך הקנה (שמות ג' ט). ולכונן שם (שם ג' ד) וירא ה' כי קר (לרש"י):

ספורנו

א וירא אלו ה' באלוני ממרא. כי שם נמול אברהם או, וכל ביתו נמולו אתו, שם הופיע האל יתברך שכינוו לעמוד בביתו כמשפט לכל כורתי בריה, כענין אתם נצבים וגו' לעצרת בבית ה' (דברים ט"א), וכענין ויכרות וגו' לפני ה' וגו' ועמדת כל העם בבית (מ"ב כ"ג). ונראה לאברהם שהיה מוכן מכולם לאותה המראה, וכן ענין ויפגשוהו ה' (שמות ד' ט), שלא נראה שם לדבר עם משה, אבל הופיע שכינוו לקבל בריה בנו, כאמרו בינו וכיניכם וגו' לדורותיכם (לעיל י"א י"ב). ואולי בשביל זה נהגו להכין כסא בעת המילה ובמקומה:

רמב"ן

ויאכלו, אבל הכל היה מראה. ואם יעלה את לוט למעלת מראה הנבואה איך יהיו אנשי סדום הרעים והחטאים נביאים, כי מי הגיד להם שבאו אנשים אל ביתו. ואם הכל מראות נבואתו של לוט, יהיה "ויאיצו המלאכים וגו' קום קח את אשתך", "ויאמר המלט על נפשך" (להלן י"ט טו י"ז). ו"הנה נשאתי פניך" (שם כא), וכל הפרשה כלה מראה, וישאר לוט בסדום. אבל יחשוב שהיו המעשים נעשים מאליהם, והמאמרים בכל דבר ודבר מראה, ואלה דברים

(א) וירא אלו. לשון רש"י, לבקר את החולה, אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בו. והנה שלשה אנשים, המלאכים שבאו אליו בדמות אנשים. שלשה, אחד לבשר את שרה ואחד לרפאות את אברהם ואחד להפוך את סדום, ורפאל שריפא את אברהם הלך משם להציל את לוט, שאין זה שתי שליחות, כי היה במקום אחר ונצטווה בו אחר כן, או ששתייהן להצלה. ויאכלו, נראו כמי שאכלו:

סותרים הכתוב, אסור לשומעם אף כי להאמין בהם: ובאמת כי כל מקום שהוזכר בכתוב ראיית מלאך או דבור מלאך הוא במראה או בחלום, כי ההוגשים לא ישיגו המלאכים, אבל לא מראות הנבואה, כי המשיג לראות מלאך או דיבורו אינו נביא, שאין הדבור כמו שהרב גזר (במ"ג ב' לד, ובהלכות יסו"ח י"ז) כי כל נביא זולת משה רבינו נבואתו על ידי מלאך. וכבר אמרו (מגילה ג') בדניאל אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא, וכן לא נכתב ספרו עם ספר הנביאים מפני שהיה עניינו עם גבריאל, אף על פי שהיה נראה אליו ומדבר עמו כהקין, כמו שנאמר במראה של בית שני ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל (דניאל ט' כא). וכן המראה של קץ הגאולה (שם י"ד) בהקין היתה בלכתו עם חבריו על יד הגנה. ואין הגר המצרית מכלל הנביאות, וברור הוא גם כן שלא היה ענינה בת קול כמו שאמר הרב (במ"ג טז):

ובספר מורה הנבוכים (ב' מב) נאמר כי הפרשה כלל ופרט. אמר הכתוב תחנה כי נראה אליו השם במראות הנבואה, ואיך היתה המראה הזאת, כי נשא עיניו במראה והנה ג' אנשים נצבים עליו. ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך, זה ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם הגדול שבהם. ואם במראה, לא נראו אליו רק אנשים אופלים בשור, איך אמר "וירא אליו ה'", כי הנה לא נראה לג' השם לא במראה ולא במחשבה, וככה לא נמצא בכל הנבואות, והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות, ולא עשה אברהם בן בקר, וגם לא צחקה שרה, רק הכל מראה, ואם כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומות השקר, כי מה תועלת להראות לו כל זה:

והכתוב חלק נבואת משה רבינו מנבואת האבות כמה שנאמר (שמות ג' ו) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, וזה שם משמות הקדש לבורא, איננו כנוי למלאך. ורבותינו עוד למדו על החילוק שביניהם ואמרו (ויק"ר א' ד') מה בין משה לכל הנביאים, ורבנן אמרי כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא שאינה מצוחצחת, והא

וכן אמר (שם) בענין "ויאבק איש עמר" (להלן לב' כה) שהכל מראה הנבואה. ולא ידעתי למה היה צולע על הכו בהקין, ולמה אמר (להלן לב' לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי, כי הנביאים לא יפחדו שימותו מפני מראות הנבואה. וכבר ראה מראה גדולה ונכבדת מזאת, כי גם את השם הנכבד ראה פעמים רבות במראה הנבואה (עיי' להלן כ"ג י"ג, לא ג):

והנה לפי דעתו זאת יצטרך לומר כן בענין לוט, כי לא באו המלאכים אל ביתו, ולא אפה להם מצות

רמב"ן

משה בתחילת נבואתו (שמות ג כד), וכדברי זכריה (ג א-ב), עוד אגלה בו דברי אלהים חיים ברמזות (עין שמות ג ב). וענין ויאלולו, אמרו חכמים (ביר מה יד) ראשון ראשון מסתלק. וענין ההסתלקות תבין אותו מדבר מנוח אם תזכה אליו. והנה פירוש הפרשה הזאת, אחרי שאמר כי בעצם היום הזה נמול אברהם (לעיל יז כו), אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה במילתו, יושב ומתקרב בפתח אהלו מפני חום היום אשר יחלישנו, והזכיר זה להודיע שלא היה מתכוין לנבואה לא נופל על פניו ולא מתפלל, ואף על פי כן באה אליו המראה הזאת:

באלוני ממרא. להודיע המקום אשר בו נימול. וזה גילוי השכינה אליו למעלה וכבוד לו, כענין שבא במשכן ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם (ויקרא ט כג), כי מפני השתדלותם במצות המשכן זכו לראיית השכינה. ואין גלוי השכינה כאן וכאן לצוות להם מצוה או לרבוך כלל, אלא גמול המצוה הנעשית כבר, ולהודיע כי רצה האלהים את מעשיהם, כענין שנאמר (תהלים יז טו) אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. וכן ביעקב אמר (להלן לב ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים, ואין שם דבור ולא שחדשו בו דבר, רק שזכה לראיית מלאכי עליו, וידע כי מעשיו רצויים. וכן היה לאברהם בראיית השכינה זכות והבטחה. וכן אמרו (מכילתא סוהתא ג) ביורדי הים, שאמרו "זה אלי ואנוהו" ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא, זכות להם בעת הנס הגדול שהאמינו בה' ובמשה עבדו. ופעמים יבא בשעת הקצף ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכבוד ה' נראה כאהל מועד אל כל בני ישראל (במדבר יד י), ויהיה זה להגיץ על עבדיו הצדיקים ולכבודם. ואל תחוש להפסק הפרשה, כי הענין מחובר, ולכן אמר "וירא אליו" ולא אמר "וירא ה' אל אברהם". אבל בפרשה רצה לסדר כבוד הנעשה לו בעת שעשה המילה, ואמר כי נגלית עליו השכינה ושלח אליו מלאכיו לבשר את אשתו וגם להציל לוט אחיו בעבורו, כי אברהם נתבשר בכך מפני השכינה כבר, ושרה מפי המלאך שדבר עם אברהם כדי שתשמע שרה, כמו שאמר ושרה שומעת. וזו כוונתם שאמרו (סוהתא יד) לבקר את החולה, שלא היה לדבור אלא לכבוד לו. ועוד אמרו (ביר מה יד) מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ כד), ומה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה. ושם כיוונו עוד בזה לומר שהיה לו במראה השכינה רפוי למחלת המילה, כי כן ראי להיות כדכתיב (משלי טו טו) באור פני מלך חיים:

הוא דכתיב (הושע יב יא) ואנכי חזון הרביתי וכיד הנביאים אדמה, ומשה ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת, הוא הוא דכתיב (במדבר יב ח) ותמונת ה' יביט, כמו שהוא מפורש בויקרא רבה (שם) ומקומות אחרים (יבמות מט:), ולא נתנו בשום מקום נבואתם למלאך. ואל תשומם בעבור שכתוב (מ"א יג יח) גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר, כי פירושו גם אני נביא כמוך וידוע אני שהמלאך שדבר אלי בדבר ה' הוא. וזו מדרגה ממדרגות הנבואה כאשר אמר איש האלהים כי כן צוה אותי בדבר ה' (שם יג ט), ואמר כי דבר אלי בדבר ה' (שם יג יז):

וכבר אמרו רבותינו (במד"ר כ ג) בענין בלעם שאמר ועתה אם רע בעיניך אשובה לי (במדבר כב לד), אני לא הלכתי עד שאמר לי הקב"ה קום לך אתם (שם שם כ), ואתה אומר שאחזור, כך הוא אומנותו, לא כך אמר לאברהם להקריב את בנו ואחר כך תקרא מלאך ה' אל אברהם, ויאמר אל תשלח ידך אל הנער (להלן כב יב), למוד הוא לומר דבר ומלאך מחזירו וכו'. הנה החכמים מתעוררים לומר שאין הנבואה בדבור הראשון שהזכיר בו השם שזה לדיבור השני שאמר בו שהוא על ידי מלאך, אלא שהוא דרך נביאים שיצוה בנבואה ויבטל הצוואה במלאך, כי הנביא יודע כי דבר ה' הוא:

ובתחלת ויקרא רבה (א ט) אמרו ויקרא אל משה, לא כאברהם, כאברהם כתוב ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים (להלן כב טו), המלאך קורא והדבור מדבר, ברם הכא אמר הקב"ה אני הוא הקורא ואני הוא המדבר. כלומר שלא היה אברהם משיג הנבואה עד הכינו נפשו בתחלה להשגת מלאך, ויעלה מן המדרגה ההיא למעלת דבור הנבואה, אבל משה מוכן לנבואה בכל עת: הגהה בכל מקום יתעוררו החכמים להודיענו כי ראיית המלאך איננה נבואה ואין הרואים מלאכים והמדברים עמם מכלל הנביאים כאשר הזכרתי בדניאל, אבל היא מראה, תקרא "גלוי עינים", כמו ויגל השם את עיני בלעם וירא את מלאך ה' (במדבר כב לא), וכן ויתפלל אלישע ויאמר ה' פקח נא את עיני ויראה (מ"ב ו יז):

אבל במקום אשר יזכיר המלאכים בשם "אנשים" כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט, וכן ויאבק איש עמו (להלן לב כה), וכן וימצאהו איש (שם לו טו), על דעת רבותינו (תנחומא וישב ב) הוא כבוד נברא במלאכים, יקרא אצל היודעים "מלבוש", יושג לעיני בשר בזכי הנפשות כחסידים ובני הנביאים. ולא אוכל לפרש. והמקום אשר תמצא בו ראיית ה' ודבור מלאך, או ראיית מלאך ודבור ה', ככתוב בדברי

אור החיים

א וירא אליו ה'. יש לדעת למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתמיל לדבר בו, שהיה לו לומר וירא ה' אליו. וכמו כן מצינו שדיבר בכל המקומות הקודמות וירא ה' אל אברהם וגו' לורען וגו' (לפי י"ג), וירא ה' אל וגו' אני אל שדי (שם ח ט):
עוד כריך לדעת מה נאמר לאברהם בנבואה זו, ורבותינו ז"ל אמרו כי צא לבקרו מכאן מילתו (תנחומא וירא ט), אלא שלא הזכיר רמו לדבר זה בכתוב:

ונראה כי כוונת הכתוב היא שצא להודיעו שהשנה ה' שכינתו עליו ונעשה מרכבה לשכינה, ותמצא שאמרו ז"ל (ביר פנ ו) שהצוה מרכבה לשכינה, והוא אומרו וירא אליו ה' שגילה ה' שכינתו אליו, ולזה הקדים מצד אליו להזכיר ה' לומר שנתגלית עליו השכינה, מה שלא היה נשמע באומרו וירא ה' אליו, כי ה' יפסיק בין הגילוי לנתגלה בו והכן. ולזה תמצא שלא נאמר עוד וירא בכל הנבואות הנאמרות לאברהם אחרי זאת, אלא ויאמר ה',

בשעה שאמר הקב"ה לאברהם לימול הלך ונמלך בג' אוהביו, אמר לו ענר כבר בן ק' שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך, אמר לו
אשכול מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך, אמר לו ממרא אלהיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון והדבר הזה שאמר לך
למול אין אתה שומע לו, אמר לו הקב"ה אתה נתתה לו עצה למול חייך שאיני נגלה עליו לא בפלטין של ענר, ולא בפלטין של אשכול,
אלא בפלטין שלך הה"ד (בראשית יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא.

כי אסוף
ענר רב ה' א' א' ח

אור החיים

כי מצוי הוא לפני עטרה לראשו: עוד יראה לומר כי אחר שחל אברהם אז נגלה צבא יו"ד רשימו קדישא והוא אומרו וירא אליו ה' והוא מאמר הזהר (מ"ח נה) וזה לשונו וכל מאן דשריא ביה רשימו קדישא שריא ביה שכינתא:

עוד יראה כי באמצעות המילה נראה ה' אליו בשלימות כללות אור עליון, כי יש צמיגת הראיה צרוך הוא הדרגות זו למעלה מזו, ומה שהשיג אחר המילה היא נבאה שלימה, וזה הודיענו הכתוב באומרו וירא אליו ה' ולא אמר וירא ה' אליו, שנמכוון לומר כי מה שהגיע מהראיה אליו הוא כל צמיגת הו"ה שם הנכבד. ולזה הקדים אליו ואחר כך הזכיר המושג, מה שלא היה נשמע אם היה מקדים להזכיר השם קודם שיזכיר מינת אליו, ודו"ק:

עוד יראה לומר וירא אליו פירושו לנורו של אברהם על האלהים, וכאן רמז מה שאמרו ז"ל [כי צאן לבקרו. וזה לשון רבותינו במסכת מ"ע"א (פ"ו): אמר רבי חמא בר חנינא יוס שלישי למילתו היה וצא הקב"ה ושאלו בו עכ"ל. וצריך לדעת טעמו מי הגיד לו כי יוס שלישי היה, ואם ממה שאמר הכתוב (להלן ל"ה) ציוס השלישי צהייתם וגו', והלא מדברי רבותינו במסכת שבת (קל"ד): משמע בפירושו

כי יוס א' וצ' הוא מסוכן יותר מיוס השלישי א'. והגם שחילק שם צין גדול לקטן, שהגדול לא סליק צשרא הי"א, זה דוקא לענין יוס השלישי ב' אצל יוס א' וצ' לכל הוא מסוכן ביותר מיוס הג':

וא"ל יקשה לך מצני יעקב שלא באו על החללים ציוס א' וצ', כי שם לא נמנו לב לזמן המסוכן בו יותר, אלא לזמן שהם חלושים יותר שלא יעמדו כנגדן, ובערך זה יוס ג' הם יותר חלושים בו מיוס א' וצ', אצל צענין הציקור כיון שיוס א' וצ' הם בחזק הסכנה יותר מיוס ג' ולפחות שוים אליו, מי יאמר כי לא בא הקב"ה צימים הראשונים. וראיתי בגירסת הטור שלא כתב יוס שלישי אלא מלמד שצא הקדוש צרוך הוא לבקר את החולה ג', אלא צמלמוד שלפנינו גרסינן יוס ג' וכו':

והנה לפי מה שכתב הר"ן כי יוס א' הוא המסוכן ויוס ג', אצל יוס צ' העלה שאין מחללין עליו השבת, יש טעם בדבר כיון דיוס צ' אין בו מיתוש סכנה דן בו ה' משפט ג' שעות ראשונות שציוס שאין מצקרין בהם, ויוס א' גם כן לא צקרו, מטעם מה שאמרו צנדריס (מ.) וזה לשונם רצא יומא קמא דחליש אמר להו לא מגלו לאיניש כי היכי דלא לימטרע מזליה, ופירש רש"י כי היכי דלא לימטרעי מילי עליוהי ע"כ. והוא הטעם שלא אמר רצ חמא שצקרו

ליקוטי הערות על אור החיים

יותר מבימים שקדמו. (אור יקר): ג' וזה לשון הטור ביו"ד (סימן שלה) וכיון שחלה האדם מצוה על כל אדם לבקרו, שכן מציונו בהקב"ה שמבקר חולים, כמו שדרשו בפסוק וירא אליו ה' באלוני ממרא מלמד שבא אליו לבקר החולה וכו' עכ"ל:

כ"י יקר

אלא ודאי לפי שהיה לממרא איזו זכות וחלק במצות המילה על כן נראה ה' בכל אלוניו, ומטעם זה נאמר גם כן וירא אליו כדי שלא תאמר שמא כל ילידי ביתו של אברהם היו באותן אלונים וכולם נמולו ע"כ יורח אור ה' על כולם ולא בעבור ממרא, תלמוד לומר וירא אליו ה', למעט כל ילידי ביתו ומקנת כספו ואם כן ודאי זכותו של ממרא גרמה כאמור:

ויתכן לומר באלוני אינו לשון מישור, אלא מקום שהיה בו אילנות של ממרא, ויוכיח על זה מה שנאמר והשענו תחת העץ, כי היו שם אילנות הרבה, ודרשו רז"ל (שבת קח.) מנין למילה שהיא באותה מקום נאמר ערלה באילנות ונאמר ערלה כאן, מה להלן מקום שעושה פירות אף המילה במקום שעושה פירות. וכן מציונו במדרש (כ"י טו ה) שהיה אברהם מסופק מהיכן ימול אם מן הפה או מן האוזן או מן הלב כו', על כן נגלה אור ה' אל כל האילנות כמראה מקום לומר הסתכל באילנות אלו ותלמוד מהם כי עיקר זריחת כבוד ה' על מקום שעושה פירות ומוזה למוד היקש שתחזה אלוה מבשרך מצד מקום הדומה לאילנות. ומכל מקום קשה למה הזכיר הכתוב שהיו אילנות של ממרא, ועוד איך עשה אברהם קודם שזרחה עליו כבוד ה', אלא ודאי שממרא נתן לו עצה מסברא שהמילה במקום שעושה פירות והסכים ה' על ידו שנראה אליו כבוד ה' באלוני ממרא, ובוה מיושב הכל כי פירוש יקר הוא:

א' דאיתא שם מרחיצין את הקטן, בין מלפני המילה בין לאחר המילה, כיום הראשון כדרכו, וכיום השלישי שחל להיות בשבת מזלפין עליו כיד וכו' ולא בכלי, משום דאז אין כבר מסוכן כמו בימים הראשונים: ב' שביום השלישי יש ג"כ סכנה בגדול, אבל על כל פנים אין הסכנה גדולה

(א) וירא אליו ה' באלוני ממרא. לא נאמר וירא ה' אל אברהם, לפי ששמו ועצמותו היו שני הפכים, כי שמו אברהם על שם אב המון גוים מורה על השרדה וההתגשאות, ועצמותו היה עניו מכל כי כן מורה מה שאמר ואנכי עפר ואפר. וכדי שלא יאמרו שהקב"ה נגלה ביותר על הגדולים מצד גדולתם על כן לא אמר וירא ה' אל אברהם להורות שלא מצד היותו אב המון גוים נראה אליו ה', כי אם מצד מהות עצמותו כי היה עניו ושפל ברוך וכמו שאמרו רז"ל (שבת צב.) אין הקב"ה משרה שכינתו כי אם על חכם גבור עשיר ועניו, לכך נאמר וירא אליו בשביל עצמותו המורה על הענוה ולא בעבור שמו המורה על ההיפך:

דבר אחר, בהיפך זה כי מתחילה נגלה ה' אליו מצד היותו אברם, אב לארם, מצד שהכניסם תחת כנפי השכינה הדומה כאילו ילדם, ומצד שהיה אב לכולם נגלה אליו ה', אבל מצד עצמותו לא היה ראוי עדין לראות פני השכינה לפי שהיה ערל ובעל מום, ועכשיו שנמול נראה אליו ה' אפילו מצד עצמותו, ולהורות על זה שמראה זו היתה בעבור המילה נראה אליו באלוני ממרא, כי לדעת רש"י הוא שנתן לו עצה על המילה, ונראה שלמד זה ממה שנאמר באלוני לשון רבים, וכי היה בפעם ההוא בהרבה אלוניו, היה לו לומר באלון ממרא, כי אע"פ שאלונים הרבה היו לממרא והיו אהלי אברהם מתפשטים בכלום, מכל מקום היה די כשיתפשט זוהר יו שכינתו יתברך באותו אלוך שהיה אברהם בעצמו שוכן בו,